

Zelená kriminologie: kritická, interdisciplinární a přívětivá k nováčkům

Rozhovor s Annou Di Ronco a Nigelem Southem

V Ostravě termicky aktivní halda uvolňuje do ovzduší jedovaté zplodiny a hrozí zapálením také nedaleké skládky nebezpečného odpadu (Knapová, 2024). V Čáslavi policie stíhá miliardáři spoluvlastněnou firmu za podvodné skladování odpadu (Klézl & Plíhal, 2023). Okresní soud ve Vsetíně rozhodl, že řeku Bečvu otrávil a veškerý život v ní zahubila společnost Energoaqua, ale zprostila ji obžaloby, neboť se dle jeho názoru nejednalo o trestný čin, nýbrž o přestupek (Patočka, 2023). Toto jsou jen některé případy, které se v posledních letech staly v Česku a které zatím zůstaly bez jakékoli kriminologické odezvy. Přitom právě v kriminologii se již od devadesátých let 20. století rozvíjí perspektiva, která k jejich analýze poskytuje vhodné teoretické rámce a jako taková může přispět k porozumění jejich specifické podobě a újmě, kterou působí dotčeným lidem a dalším živočišným druhům, jakož i životnímu prostředí.

Předkládaný rozhovor o zelené kriminologii se dvěma jejími předními zástupci Annou Di Ronco a Nigelem Southem si klade za cíl představit tento výzkumný proud čtenářům a čtenářkám, kteří se s ním zatím setkali pouze okrajově nebo vůbec. Anna a Nigel společně působili na Univerzitě v Essexu, kde také společně napsali řadu studií v rámci zelené kriminologie. Nigel patří mezi zakládající osobnosti tohoto přístupu, Anna se přidala v době, kdy již byl tento obor v plném proudu. Rozmanité zkušenosti, profesní trajektorie a do jisté míry i výzkumné zájmy jsou však tím, co z tohoto rozhovoru činí obzvlášť zajímavé čtení.

Rozhovor vznikl při příležitosti konání XI. Kriminologických dnů ve dnech 19. až 21. června 2024 v Plzni, kde Anna a Nigel vystoupili s vlastními příspěvky a zúčastnili se kulatého stolu spolu s Shaddem Marunou na téma angažované kriminologie. Anna přednesla příspěvek ze svého výzkumu kriminalizace

environmentálního hnutí na jihu Itálie s názvem „Criminalised environmental activists: The 'chilling effects' of judicial and economic repression“ a poukázala v něm na negativní důsledky státní represe na občanský aktivismus. Nigel se v příspěvku nazvaném „Authoritarian ecology, dark green histories and narratives of 'eco-fascism'“ zabýval zeleným myšlením na straně zejména krajní pravice. Ukázal, jak se v tomto politickém proudu prolínají ekologické úvahy s autoritářskými opatřeními, z nichž některá nabývají až malthusiánského charakteru. Uzavírání hranic a obětování velkého množství lidí zde ruku v ruce kráčí s ochranou životního prostředí pro tu část lidstva, která disponuje mocí si jej přivlastnit a jiné z něj vyloučit.

Rozhovor jsme zahájili hned prvního večera v letním žárem vyhřáté kanceláři v budově Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Téměř po dvou hodinách jsme nebyli ani v polovině připravených otázek; jejich kladení a zodpovídání stále více připomínalo spíše diskusi než běžný rozhovor. Finální verze rozhovoru vznikala na dálku po několika korespondenčních výměnách, přičemž definitivní tečku za ním jsme napsali 1. října.

V jedenácti otázkách jsme pokryli řadu témat od osobních důvodů pro pěstování zelené kriminologie a jejích přínosů kriminologii jako takové přes její postavení v mainstreamové a kritické kriminologii a různé podoby zelené kriminologie (politická ekonomie versus kulturní přístupy) až po možná řešení zelených zločinů a újmy, včetně veřejné role kriminologů a kriminoložek v současné době, charakterizované prolínáním četných krizí, včetně, a především, té klimatické.

Václav Walach & Petr Kupka: I když máte více výzkumných zájmů, oba se zajímáte o zelenou kriminologii. Nigel patří mezi zakladatele tohoto dnes rozsáhlého přístupu. Anna se zabývá environmentálními protesty a kriminalizací aktivismu. Zeleným tématům jste se věnovali i ve svých konferenčních projevech. Čím je pro vás zelená perspektiva tak přitažlivá?

Nigel South: Částečně to souvisí s mým osobním příběhem. Vždy jsem měl rád přírodu a životní prostředí. Vyrostl jsem v průmyslovém městě, a tak jsem si vážil

toho, co bylo venku, zejména v pobřežních oblastech. Kromě osobního spojení s přírodou mě zarazel tehdy převládající nezájem kriminologie o zelená témata. Když jsem v devadesátých letech přepracovával obsah jednoho kurzu, mohl jsem se díky tomu hlouběji zamyslet nad různými otázkami, včetně možných směrů kriminologického vývoje. Zabýval jsem se historií radikalismu, feminismem atd. Nikdo však v té době nemluvil o zelených nebo environmentálních otázkách.

Začal jsem tedy na toto téma připravovat přednášku a brzy jsem zjistil, že není moc z čeho čerpat. Existovaly nějaké studie o právu životního prostředí a správních předpisech, ale v kriminologii téměř nic. V jednu chvíli jsem ale narazil na konferenční příspěvek o týrání zvířat Pierse Beirna. Jednalo se o jeden z jeho raných textů, z nichž nakonec vzešel slavný příspěvek o anti-speciesistické kriminologii (Beirne, 1999). Poslal jsem Piersovi přes Atlantik dopis, začali jsme si vyměňovat různé materiály a formulovat vlastní představy o „zelené“ kriminologii, které jsme promítli do přípravy zvláštního čísla časopisu *Theoretical Criminology* (South & Beirne, 1998). V té době jsme nevěděli, že Mike Lynch se také zabývá zelenou kriminologií – zčásti proto, že své první myšlenky publikoval v severoamerickém bulletinu s omezeným nákladem, a to ještě před internetem. Zelená perspektiva v kriminologii byla navíc tehdy přístupem velmi novým a roztržštěným. Nicméně jak se kolegové a kolegyně s podobnými zájmy začali častěji potkávat a dopisovat si, založili tím určitou síť, v jejímž rámci tento přístup postupně nabyl ucelenější podoby.

Celkově považuji zelenou perspektivu za přitažlivou díky její interdisciplinaritě a zaměření na strukturální faktory, které jsou kriminogenní, ale jsou často přehlíženy. V souvislosti s tím mi vždy připadalo zvláštní, že se kriminologové a kriminoložky nezabývají veřejným zdravím. Zabývají se drogami, alkoholem, násilím, kriminalitou, ale už ne třeba bydlením. Přitom to jsou všechno důležité faktory, které lidem zhoršují život a které jsou částečně zodpovědné za jejich špatný zdravotní stav či problémy s návykovými látkami. Zelení kriminologové a kriminoložky velmi brzy pochopili, že je třeba brát v úvahu újmu stejně nebo dokonce více než kriminalitu, stejně jako podmínky, které tuto újmu vyvolávají.

A konečně zelená perspektiva umožňuje zabývat se mezigenerační spravedlností. Nejenže se nestaráme o to, co děláme planetě nyní, ale zdá se, že se ani příliš nezajímáme o to, co po sobě zanecháme našim dětem, vnukům atd. To je velmi krátkozraké...

Anna Di Ronco: V naší současné situaci dává zelená perspektiva velký smysl. Na rozdíl od devadesátých let, kdy zelená témata měla asi menší ohlas u veřejnosti, dnes již mohou být sotva ignorována vzhledem k pustošivé, lidmi způsobené klimatické krizi, jejíž důsledky jsou nám všem zcela zřejmé z našeho každodenního života. Toto a také to, že jsem začala pracovat na Univerzitě v Essexu po Nigelově boku, jsou pravděpodobně důvody, proč jsem se začala o zelenou kriminologii zajímat.

Během prvního roku v Essexu v roce 2017 jsem zahájila svůj první výzkumný projekt v rámci zelené kriminologie. Zabýval se reprezentacemi poškozování životního prostředí a kriminalizací italského environmentálního hnutí na Twitteru. Oslovila jsem Nigela s tehdy velmi zárodečným výzkumným nápadem a ten jím byl nadšený a podpořil mě v jeho uskutečnění. To vedlo k našemu prvnímu společnému článku, který vyšel v časopise *Crime, Media, Culture* (Di Ronco, Allen-Robertson & South, 2018), a k začátku spolupráce, která, jak doufám, bude pokračovat i v dalších letech.

Na zelené kriminologii mě myslím oslovilo také její zaměření na újmu přesahující pojem kriminality a její interdisciplinarita. Kolegové a kolegyně mohou pocházet z nejrůznějších oborů a kontextů, všichni ale dělají zelenou kriminologii, přispívají-li k pochopení role kriminalizace, trestání, sociální kontroly, kriminality, újmy a tak dále ve vztahu k životnímu prostředí. A je to obecně také velmi vstřícné prostředí k nováčkům.

VW&PK: Stejně jako někteří jiní (např. Sollund, 2021) považujeme zelenou kriminologii za součást kritické kriminologie, neboť klade důraz spíše na újmu než na zločin. Existují však badatelé a badatelky, kteří používají termín „kritická zelená

kriminologie“. Existuje rozdíl mezi zelenou kriminologií a kritickou zelenou kriminologií?

ADR: Řekla bych, že ano. Sama tento termín někdy používám, abych odlišila svou práci od studií, které se spíše než kritickému uvažování o újmě, kriminalitě, sociální kontrole, kriminalizaci a strukturálních faktorech, které je utvářejí, věnují například hledání rychlých řešení, která se líbí politikům nebo místním orgánům. Možná je to ale zbytečné: stejně jako vy i já považuji zelenou kriminologii za přístup založený na kritické kriminologii, a to i proto, že se zaměřuje spíše na „újmu“ než na „kriminalitu“.

NS: Myslím, že terminologické otázky mohou být trochu únavné a často zbytečné, ale lidé se na ně opravdu upínají. S Avi Brismanem jsme napsali kapitolu „Critical green criminology, environmental rights and crimes of exploitation“ do knihy *New Directions in Crime and Deviancy* (South & Brisman, 2013). Řídili jsme se požadavkem editorů, aby se kniha věnovala kritickým přístupům. Nyní se tento termín používá v mnoha různých významech. Vzpomínám si na jednu vědkyni ze severní Evropy, jež nechtěla přispět do sborníku nazvaného „Green Criminology“, neboť vnímala tento termín na způsob politického spojení se zelenými politickými stranami a z různých důvodů s nimi nechtěla být spojována. Myslím, že to souviselo s velmi specifickou politickou situací v její zemi, ale „zelená kriminologie“ samozřejmě nemá konkrétní vazby na národní politické strany – jde jen o to říci, že životní prostředí je pro naši práci důležité. Existuje alternativní pojmosloví, jako je „eko-globální kriminologie“, označení vytvořené Robem Whitem pro zelenou kriminologii s globálním zaměřením (White, 2009). Na druhé straně jsou kriminologové a kriminoložky, kteří se věnují otázkám životního prostředí, ale politická ekonomie nebo levicové otázky je příliš nezajímají. Někteří z nich si říkají ochranářští kriminologové (*conservation criminologists*). Pro mě osobně a mnoho dalších na terminologii tolik nezáleží – důležitá je vaše argumentace a data. Jde o to, co se snažíte říci, ne o to, jak to chcete nazývat.

VW&PK: Historie zelené kriminologie se zdá být dobře zdokumentovaná, což je ostatně také Nigelova zásluha. Kdybyste měli vybrat tři dosud nejdůležitější přínosy zelené perspektivy pro kriminologii, které by to byly?

NS: Kromě identifikace myšlenky zelené kriminologie nebo zelených újem a zločinů je jedním z největších přínosů rozšíření okruhu obětí. Zpočátku šlo o uznání obětí environmentální újmy jako takových. Christopher Williams publikoval několik průkopnických esejů (Williams, 1997, 1996a, 1996c) a v devadesátých letech editoval zvláštní číslo časopisu *Social Justice* (Williams, 1996b). Byť nebyl kriminologem, psal o environmentální viktimologii, a položil tak základy pro velkou část toho, co se později stalo zelenou viktimologií. Matthew Hall (který už v této oblasti není tolik aktivní) kdysi v Sheffieldu uspořádal úžasné malé sympozium. Tématem akce byla environmentální viktimologie nebo zelená viktimologie a po skončení jsme všichni šli do hospody a u stolu s námi seděl takový tichý chlapík. Tak jsem na začátek rozhovoru řekl něco jako: „Tak jak se vám to líbilo? Jak jste se sem dostal a co děláte?“ A on odpověděl: „No, jmenuju se Chris Williams. Před časem jsem o tom psal.“ Cože? Tu sedí člověk, který tenhle přístup nastartoval. Já si myslel, že žije ve Státech, ale on byl s námi na semináři a teď tu sedí v hospodě v Sheffieldu.

Od té doby se lidé zaměřují na to, co zelená viktimizace znamená pro dotčené skupiny obyvatel. Pokud jste se nezabývali antropologií, rozvojovými studii nebo něčím takovým, stranou zájmu dlouho zůstávaly domorodá společenství. To se změnilo s nárůstem kritiky globálních předsudků v kriminologii a myšlenkou jižanské kriminologie (*southern criminology*), která čerpá z jižanské teorie Raewyn Connell. Ačkoli byl tento přístup různými způsoby kritizován, kriminology a kriminoložky upozornil na potřebu o „jižanství“ přemýšlet.

Ve skutečnosti nešlo o nic zbrusu nového, už předtím se v kriminologii objevovaly podobné výzvy. O epistemologických předsudcích v sociálních vědách již nějakou dobu psal Boaventura de Sousa Santos z Portugalska. A vzpomínám si, že na setkání Národní konference o deviacích a Konference socialistických ekonomů v roce 1979, těsně před zvolením Margaret Thatcher britskou premiérkou, diskutoval o tomto

tématu s Jockem Youngem a shodli se na jeho důležitosti. Existovaly také kontakty s Latinskou Amerikou, včetně Rosy del Olmo, jež se zúčastnila několika zasedání Evropské skupiny pro studium deviace a sociální kontroly. Čili, některé již dříve cirkulující myšlenky byly „znovuobjeveny“ jižanskou kriminologií, v níž se silně angažují mladí vědci a vědkyně. Jeden z nich, David Rodriguez Goyes, vytvořil novou perspektivu založenou na syntéze zelené a jižanské kriminologie, která otevírá důležitá témata a podněcuje různé aktivity v této oblasti.

Souběžně s přidáním domorodých národů a rozvojem jižanské kriminologie se kolegyně a kolegové jako Ragnhild Sollund a Piers Beirne zasadili o uznání nelidských druhů. Oba hovořili o speciesismu, přičemž Piers si vypůjčil také termín theriocidy ke zvýraznění různých forem jednání, která vedou k umírání zvířat (Beirne, 2014). S Piersem jsme už předtím vydali knihu *Issues in Green Criminology: Confronting Harms Against Environments, Humanity and Other Animals* (Beirne & South, 2007). Byla dobře přijata, ale slovo „jiných“ v názvu bylo často přehlíženo. Od začátku jsme říkali, že zaměření zelené kriminologie by mělo být všezahrnující, že lidé jsou také zvířata a pozornost by měla být věnována nejen jim, ale také jiným zvířatům.

Druhý přínos zelené kriminologie se týká rozšíření spektra újem, včetně těch způsobených znečištěním, klimatickými změnami a technologiemi. Reece Walters dělal pozoruhodný výzkum destrukce všech prvků, na nichž závisí lidský život: vzduchu, vody, potravin, půdy a energie (viz např. Walters, 2025). Takzvané zelené technologie zde rozhodně stojí za pozornost, protože ty nemusejí být vždy opravdu zelené a některé z nich mohou být kvůli těžbě vzácných a drahých kovů nesmírně destruktivní pro životní prostředí i lidská práva.

Další zajímavou oblastí a zároveň třetím nejdůležitějším příspěvkem je problematika popírání. Během mého magisterského studia na konci sedmdesátých let byl jedním z mých učitelů Stan Cohen a myslím, že právě v té době začal přemýšlet o argumentech, které vyústily v knihy *Visions of Social Control* (Cohen, 1985) a *States of Denial* (Cohen, 2001). Způsob, jakým se sociologie popírání rozšířila, byl v souvislosti s environmentálními otázkami opravdu zajímavý. Ačkoli je změna klimatu zásadní

z hlediska našeho přežití, zdá se, že převládající reakcí je globální kognitivní disonance: zmizí to, neděje se to, anebo úplné popření. A přestože jsme tím vinni všichni, význam médií při prezentaci klimatických změn je nesporný. Avi Brisman a já (Brisman & South, 2015a, 2015b) jsme psali o médiích a průmyslu popírání, což nás pak částečně přivedlo k myšlence spojit kulturní a zelenou kriminologii.

To jsou tedy tři významné výzkumné směry, které se rozvinuly v zelené kriminologii a jako takové představují významný přínos pro kriminologii. Je jich ale samozřejmě mnohem víc!

VW&PK: Anno, k zelené kriminologii ses dostala v době, kdy už byla dobře zavedená. Předtím ses věnovala jiným tématům, například regulaci městského prostoru. Čím si tě zelená kriminologie získala? A jaký přínos považuješ za důležitý pro sebe nebo pro obor obecně?

ADR: Procesy inkluze/exkluze v městském prostoru se zabývám od svého doktorátu a dodnes jde o moje hlavní výzkumné téma, které lze se zelenou perspektivou myslím dobře propojit. K zelené kriminologii jsem se ostatně dostala právě přes kontrolu environmentálního hnutí. Ve své knize *Policing Environmental Protest* (Di Ronco, 2023) analyzuji policejní dohled nad ekologickými hnutími během pandemie v kontextu jednoho italského města. Jedním z hlavních zjištění je, že protesty za ekologickou spravedlnost byly během pandemie vytlačeny z prostoru vnitřního města do vzdálenějších městských částí z často ekonomických důvodů (např. aby se podpořilo hospodářské oživení městských „center“ po jejich uzavření). Ekonomické zdůvodnění je také tím, co často ospravedlňuje vyloučení zranitelných a marginalizovaných osob z městských center. Zároveň jsem analyzovala způsoby, jimiž se skupiny za ekologickou spravedlnost snažily udržet svá témata na očích veřejnosti navzdory všem překážkám, které byly jejich činnosti kladeny do cesty.

Protože se ve svém výzkumu zabývám zejména reprezentacemi, považuji za nesmírně důležitou (pod)oblast zelené kriminologie zelenou kulturní kriminologii, jejímiž průkopníky jsou Nigel a Avi Brisman. V současné době se také hodně zajímám

o lidskou kontrolu a „management“ nelidských zvířat, a to i v městském prostředí. Zde čerpám především z velmi inspirativní práce Pierse Beirne, Ragnhild Sollund, Tanyi Wyatt a mnoha dalších, které se tímto tématem zabývají.

VW&PK: Nigel ve svém zásadním článku o „zeleném přístupu ke kriminologii“ (South, 1998) tvrdil, že ve srovnání s jinými obory má kriminologie z hlediska reflektování zelené problematiky určité zpoždění. Od té doby se zelená kriminologie ohromně rozšířila, a přesto ji Michael Lynch a Michael Long (2022) považují za okrajový přístup. Řekli byste, že to, co děláte, je s ohledem na kriminologický mainstream periferní nebo okrajové?

ADR: Neřekla bych. Možná, že zelená kriminologie nebyla tolik zastoupena v programu nedávných konferencí Americké kriminologické společnosti, ale myslím, že v Evropě je zelená kriminologie docela mainstream. Evropská kriminologická společnost je pro mě docela mainstreamová, a nejenže je velmi otevřená různým perspektivám a tematickým oblastem, ale nedávno schválila zařazení zelené kriminologie mezi své pracovní skupiny (ESC, n.d.). To samo o sobě lze považovat za uznání, že zelená kriminologie je pro mnoho lidí zavedeným výzkumným přístupem, přinejmenším v Evropě.

NS: Je pravda, že zelené kriminologii není na konferencích Americké kriminologické společnosti věnováno mnoho pozornosti. Když byl ale jejím prezidentem Robert Agnew, zasloužil se o vytvoření zeleného proudu a mě požádal, abych se stal jejím koordinátorem. Myslím, že tím letošním je Avi. Kromě toho jsou zelená témata probírána také v dalších proudech. Divize kritické kriminologie a sociální spravedlnosti, která je jednou z největších divizí Americké kriminologické společnosti, zelenou kriminologii soustavně oceňuje. Mezi recipienty jejích cen jsou zelení kriminologové a kriminoložky jako Piers Beirne, Ragnhild Sollund, Vincenzo Ruggiero nebo já. A pak je tu otázka identifikace. Někteří se za zelené kriminology nepovažují, ale jejich práce tam spadá – například lidé, kteří zkoumají újmu na zdraví a vyvlastňování, jemuž jsou silou vystavována domorodá společenství.

Na druhou stranu ne všichni kritičtí kriminologové byli zelenými otázkami nadšeni. V knize *States of Denial* Stan psal, že jeho osobním popřením byly otázky životního prostředí. Říkal, že ho tolik neznepokojuje osud jiných živočišných druhů nebo životního prostředí, jelikož se o to postará někdo jiný a více ho znepokojuje porušování lidských práv, jako je mučení. Můj přítel a vedoucí mé doktorské práce Jock Young chápal, jak je životní prostředí důležité, a Jayne Mooney mi připomněla, že v době, kdy se Jock podílel na šetření kriminality a viktimizace, napsal, že „by bylo docela snadné přidat (...) lékařský epidemiologický dotazník za účelem měření prevalence onemocnění způsobených chemickým znečištěním“ (Young & Matthews, 1992, s. 14) – ale tímto směrem se bohužel nevydal. Nejde tedy jen o rozdíl mezi mainstreamovou a kritickou kriminologií, někteří z kritických velikánů také nepovažovali zelená témata za sěžejní.

VW&PK: Jeden z důležitých směrů zelené kriminologie vychází z politicko-ekonomických teorií. Vy pracujete také s kulturními přístupy k zeleným tématům, které čerpají z kulturní kriminologie (Brisman & South, 2020; Di Ronco, Allen-Robertson & South, 2019), jižanské kriminologie (Goyes et al., 2021; Brisman & South, 2020; Goyes & South, 2017), vizuální kriminologie (Di Ronco & Allen-Robertson, 2021), a dokonce gotické kriminologie (South, 2017). Jak vnímáte vztah mezi nimi (tj. zelenou kulturní kriminologií a politicko-ekonomickými teoriemi) a proč je podle vás důležité jít nad rámec politické ekonomie?

NS: Jedním ze způsobů, jak odpovědět na vaši otázku, je zamyslet se nad akademickou intelektuální prací. Nás ovlivnil Ken Plummer, výborný autor široce se zaobírající sociologickým myšlením. V návaznosti na C. Wrighta Millse se domníval, že praktikovat sociologii znamená rozvíjet sociologickou imaginaci, což obnáší imaginativní přemýšlení o tom, co máte před sebou. A to se skládá ze dvou částí. Jednak tu jsou práce, teorie a myšlenky na jedné straně a události a svět na straně druhé. Jednak jste tu vy jako intelektuální tvůrce. Jedním z klíčových témat *Sociologické imaginace* (Mills, 2002) je umění naučit se „řemeslu“ – jde o to, jak se člověk stane

sociologem, což lze učinit různými způsoby. Někteří se specializují a zaměřují se na určitá témata. Na toto jsem ale já byl vždy příliš neklidný a snad i moc zvědavý. Vydával jsem se různými směry, což nejenže bylo docela zajímavé pro mě osobně, ale zároveň jde o něco, k čemu zelená kriminologie podle mě vybízí. Jakmile z této perspektivy začnete přemýšlet o životním prostředí, světě, planetě, různých populacích a různých problémech, brzy zjistíte, že existuje mnoho různých způsobů, jak se na ně dívat, a mnoho příběhů, kterým je třeba naslouchat.

ADR: Myslím, že moje odpověď bude podobná. Perspektivu politické ekonomie považuji za skutečně relevantní a také jsem ji někdy ve své práci použila (viz např. Di Ronco & Cavalcanti, 2024). Jsem však také zvědavá a možná i stejně neklidná jako Nigel. Stejně jako on (který spolu s naším bývalým kolegou z Essexu Billem McClanahanem napsal úžasný a průkopnický článek o smyslové kriminologii, viz McClanahan & South, 2020) jsem se například v poslední době zabývala smyslovými perspektivami při přemýšlení o policejní práci, kontrole, újmě a rezistenci ve městě i mimo něj. V mé již zmíněné knize například tvrdím, že smysly – a zejména afektivní atmosféra – jsou klíčem k pochopení rezistence pod hlavičkou ekologické spravedlnosti, újmy, proti níž aktivisté a aktivistky vedou kampaně, a jimi prosazovaných progresivních a transformačních scénářů (Di Ronco, 2023, viz zejména kapitolu 3).

Později jsem argumentovala, že smysly a afekty jsou důležité i pro pochopení městského vládnutí, protože vyloučení zranitelných lidí a nelidských zvířat považovaných za „nehodnotné“ (komerčně i ekonomicky) může být rovněž spojeno se smyslovými a afektivními rejstříky mocných „většin“ (viz např. Di Ronco, forthcoming; dále Peršak & Di Ronco, 2021, 2024). Stručně řečeno, mám za to, že politicko-ekonomické analýzy zelené kriminality a újmy jsou nezbytné, ale je třeba je také kombinovat či integrovat s dalšími perspektivami – například s těmi smyslovými, které jsem právě zmínila –, abychom lidskou zkušenost plně vystihli a pochopili.

VW&PK: Jak zelení kriminologové a kriminoložky dosud pracovali s poznatky a daty přírodních věd? Myslíte si, že větší zapojení přírodních věd do zelené kriminologie může být pro její rozvoj přínosné, nebo se jedná o příliš epistemologicky a metodologicky odlišné projekty, aby jejich spojení přineslo relevantní výsledky?

NS: Někteří zelení kriminologové mají přírodovědné vzdělání. Otec Mikea Lynche byl profesorem toxikologie a farmakologie, který se zajímal o problematiku životního prostředí, a Mike se vždy zasazoval o využívání přírodovědeckých dat různého druhu. Mike a jeho kolegové umí skvěle čerpat z údajů, které produkují vládní agentury nebo nevládní organizace apod. Existují však i jiné způsoby, jak přírodní vědy zapojit. Zaprvé se můžete zaměřit na to, jak se vědecká data používají ve společenských zápasech. Nic jako neutrální věda neexistuje, což můžeme znovu a znovu pozorovat v tom, jak různí aktéři interpretují vědecká data. Jako příklad mohu uvést svou studii (South, 2007), kde jsem využíval informací z knihy *Tainted Desert* (Kuletz, 1998), která je částečně o boji domorodých severoamerických komunit z Nevadské pouště a jejich využíváním vědy ve snaze pohnat americkou vládu k přijetí zodpovědnosti za testování jaderných bomb na jejich území. Existují i další případy ze Spojených států nebo Latinské Ameriky, kde korporace tvrdí, že jejich údaje ukazují, že tato přehrada nebo důl nezničí životní prostředí divoké zvěře, zatímco vědci pracující ve prospěch místních komunit prokazují opak.

Zadruhé, pokusy o vytvoření více multidisciplinárních projektů již proběhly. Rob White (2018) zdůraznil význam klimatologie. Piers Beirne napsal důležité texty o problémech souvisejících s covidem (Beirne, 2022, 2021). Aitor Alonso a já jsme se zabývali nově se objevujícími zoonotickými/infekčními chorobami a potřebou spojit zelenou kriminologii a perspektivu veřejného zdraví. V článku tvrdíme, že oba tyto přístupy mohou být vzájemně prospěšné. Zelení kriminologové mohou pracovat s daty z oblasti veřejného zdraví, zatímco výzkumníci a výzkumnice veřejného zdraví se mohou učit z výzkumu, který provádějí zelení kriminologové a kriminoložky (Alonso & South, 2024). Dám příklad, Alonso mluvil s personálem

multidisciplinárních týmů zabývajících se tématem přenosu a vzniku infekčních nemocí. Tito lidé nerozuměli fungování obchodu s divokou zvěří, a tudíž ani tomu, jak tento obchod vede k šíření nemocí. Nejsou to kriminologové a kriminoložky, bádají v oblasti veřejného zdraví, statistice apod. Samozřejmě, že věděli, že něco takového existuje z médií atd., ale měli jen málo povědomí o skutečném rozsahu tohoto odvětví vynášejícího milionové zisky. Kde existuje mezera v expertize, tam potřebujeme obousměrný tok znalostí.

ADR: Podle mě je zelená kriminologie – společně s dalšími kriminologickými přístupy – ideální oblastí, kde interdisciplinární spolupráce může a měla by být rozvíjena a kde by mělo docházet k využívání přírodovědeckých dat. Všechny Nigelovy příklady jsou skvělé a svědčí o otevřenosti zelené kriminologie vůči odborným znalostem jiných disciplín, včetně přírodních věd. Ve své budoucí práci bych se tím také chtěla podrobněji zabývat. Jak už jsem zmínila, nedávno jsem se začala zajímat o lidskou kontrolu nelidských zvířat a také o konflikty mezi lidmi a zvířaty, které mají podle mého názoru výrazný kriminologický rozměr, například když tato kontrola zahrnuje zabíjení zvířat nebo jejich vytlačování z oblastí, o nichž se má za to, že jsou určeny pouze pro lidi, což jsou i města. Abychom se však těchto témat skutečně dovedli chopit, potřebujeme interdisciplinární týmy a multidisciplinární odbornost.

VW&PK: Mluvili jsme o tom, že předmětem zelené kriminologie nejsou jen právně definované zločiny, ale také újma páchaná v souladu s právem. Jedná se o klasické téma kritické kriminologie, kde bylo také formulováno následující dilema: kriminalizovat újmu působící jednání, nebo naopak různé aktivity dekriminalizovat? Kde v tomto případě stojíte vy? Je větší kriminalizace zelené újmy žádoucí cestou? A případně jak jde dohromady s abolicionistickými argumenty proti karcerálnímu státu?

ADR: Má první emoční reakce by byla: jistě, měli bychom kriminalizovat škodlivé činy mocných. Problém však nespočívá v jednotlivých korporacích, které páchají újmu či zločiny. Spočívá spíše v ekonomickém systému, který korporace a státy podporuje

v tom, aby upřednostňovaly zisky před blahem ekosystémů a všech živých bytostí. V podstatě jde o problém mentality, který je třeba změnit. Proto v další kriminalizaci nevěřím, i když uznávám, že v některých případech může mít silný symbolický rozměr. Vždy bych tak dala všude tam, kde to je možné, přednost environmentální restorativní justici – přístupu, který se snaží lidem vštípit, že poškozování životního prostředí je špatné pro všechny, včetně pachatelů. Věřím, že přiznání, že jsme něco udělali špatně a že to musíme napravit, může být krokem vpřed, pokud jde o zamezení opakování újmy v budoucnosti. S Nigelem o tom píšeme v kapitole „Environmental harms, ecocidal trends and restorative responses: some interdisciplinary directions“ v knize *Elgar Research Agenda on Environmental Crime and Law*, která by měla již brzy vyjít.

NS: V poslední době bylo odvedeno hodně práce na tématu ekocidy a její implementace do mezinárodního trestního práva. Philippe Sands a další pomohli prosadit mezinárodně dohodnutou definici ekocidy a některé státy ji již začaly začleňovat do svého vnitrostátního práva. Původně to však byla Polly Higgins a její kolegové, kteří kolem roku 2009 požadovali změny Římského statutu Mezinárodního trestního soudu tak, aby podobné jednání bylo možné odsoudit. Vždy šlo o komplikovaný návrh vzhledem k tomu, že mnoho zemí Mezinárodní trestní soud neuznává, a to včetně velkých znečišťovatelů, jako je Čína, Rusko a Spojené státy. Higgins a různí partneři z nevládních organizací zorganizovali dvě ukázková soudní líčení. V prvním vystoupení šlo o obžalobu podanou k Nejvyššímu soudu v Londýně v roce 2011 (Carrington, 2011), druhé se odehrálo na Univerzitě v Essexu v roce 2012 a zahrnovalo vynesení rozsudku (University of Essex, 2012). Restorativní justice zde hrála důležitou roli; líčení mělo povahu restorativních kruhů se zapojením představitelů postižených komunit, domorodého obyvatelstva, jiných živočišných druhů, budoucích generací a také zástupců korporací v pozici pachatele.

Ačkoli bych tedy rád hnal korporace k odpovědnosti a kriminalizoval je kvůli okázalému životnímu stylu jejich vedoucích pracovníků, pracovníc a lžím, které šíří, domnívám se, že restorativní justice je pro etický a účinný trestněprávní systém

klíčová. Pokud jde o abolicionistickou cestu, jakkoli mám pro některé jejich argumenty pochopení, nakonec po ní nikam nedojdete. Stan Cohen byl abolicionismu docela nakloněn, dokud se nepokusil zabývat reálnými problémy, které se ho silně emocionálně dotýkaly: porušováním lidských práv ve vztahu k Palestině. Nakonec se musel obrátit na lidskoprávní legislativu, která ale nemůže existovat bez soudů a policie, které by ji prosazovaly.

VW&PK: Stejně jako jiné korporátní a státní újmy jsou i ty páchané na životním prostředí regulovány občanským právem a opatřeními v duchu *compliance*. Jsou tyto regulace účinné? Proč ano, proč ne?

NS: K odpovědi na tuto otázku nepotřebujete zelenou kriminologii. Z veřejně dostupných zdrojů víme, že regulační úřady jsou podfinancované a podléhají „regulačnímu zajetí“, což znamená, že jejich role je mařena tím, že jejich rady jsou obsazovány lidmi z toho samotného byznysu, který mají regulovat. Jsou vnímáni jako odborníci, nikoliv jako lidé se specifickými zájmy. Víme, že se jedná o rozšířený problém. Poměrně často o něm psal John Braithwaite, ale i další lidé, například John Abraham v souvislosti s farmaceutickým průmyslem a nedávno Mònica Pons-Hernández (2022), která popsala jeden takový případ „otáčivých dveří“ ve Španělsku. Je to skandální, ale existuje to, a víme, jak mocní a jejich sítě dokážou svoje nepravosti skrývat. Všude, od OSN až po obce, existují partnerství, kodexy chování apod. Utrácí se za to spousta peněz, ale bilance se nemění, protože jde jen o nápravnou reputační práci, jejímž cílem je vylepšit jejich veřejný obraz.

A pak je tu samozřejmě apatie. Často je to lidem prostě jedno, dokud je to nezasáhne. Ale i pak mohou dále trpět, pokud je jejich místní ekonomika zcela závislá na velkém zaměstnavateli, který znečištění způsobuje. O tom se můžete přesvědčit zas a znovu: skandál s azbestem v Itálii; důlní společnosti, které dominují určité oblasti v appalačském regionu; chemický průmysl, který ovládl některé části Spojeného království. Všichni o problémech vědí, ale místní si nutně nepřejí, aby se s nimi něco dělalo. Ve Španělsku chtěla Evropská unie ukončit probíhající těžbu, kterou dotovala.

Vůči odebrání dotací však protestovalo místní obyvatelstvo. Co byste v takovém případě udělali vy? Buď budete paternalistickým intervencionistou zvenčí, který ve jménu nějaké představy o veřejném zdraví zlikviduje místní průmysl a tím i místní společenství, nebo firmu necháte dál škodit lidskému zdraví.

VW&PK: To je výborný příklad, který jde přímo k naší další otázce. Zelená kriminologie pomohla rozšířit spektrum relevantních obětí. Pokud chápeme nelidská zvířata nebo celé životní prostředí jako viktimizovatelné, vyvolává to otázku, jak budeme tuto viktimizaci identifikovat a čí viktimizaci upřednostníme. České čtenářstvo bude znát kauzu Bečva, odkazující k průmyslovému znečištění stejnojmenné řeky. Kdo je zde obětí? Jsou to rybáři, kteří trpí průmyslovým znečištěním řeky? Je to místní společenství? Je to společnost jako celek? Jsou to také nelidská zvířata anebo životní prostředí?

ADR: Jak jsem již zmínila, s Nigelem jsme nedávno napsali text, který se věnuje environmentální restorativní justici. Jsou v něm zmíněny skvělé interdisciplinární výzkumné projekty, které se soustřeďovaly na snahu vyslechnout hlasy všech, jimž bylo ublíženo, aniž by to byli jen lidé (příklady viz Pali, Forsyth & Tepper, 2022, zejména kapitola 16). Všechny tyto aktuální projekty jsou velmi zajímavé a slibné, mimo jiné proto, že využívají velmi širokou definici toho, kdo je „obětí“. V právu se samozřejmě často uplatňuje užší definice, ačkoli v některých zemích, jako je Nový Zéland, Kolumbie, Ekvádor, Indie a Uganda, byla rozšířena také na nelidské entity. V důsledku přiznání statusu právního subjektu tak mohou vystupovat před soudem (prostřednictvím lidského opatrovníka nebo poručníka). Ve všech ostatních případech však víme, že jsou uznávány a chráněny pouze zájmy *některých* lidských „obětí“, a to za předpokladu, že je jimi utrpěná újma právně rozpoznána.

V jednotlivých případech se navíc mohou zájmy různých „obětí“ střetávat. Mám na mysli například případ ocelárny Ilva v jihoitalském Tarentu, která vypouštěla mnoho toxických škodlivin, které způsobily smrt mnoha zaměstnanců a místních obyvatel a zároveň postihly i rostliny a jiná než lidská zvířata. Navzdory vši této újmě

a trvajícím ohrožení životů svých blízkých zaměstnanci společnosti proti uzavření továrny dlouho bojovali. To jasně ukazuje, jak se mohou „oběti“ lišit v názorech na újmy a jejich řešení a že to, co je pro jedny dobré nebo žádoucí (například pro zaměstnance), může mít negativní dopady na jiné (v tomto případě na obyvatele a jiné živočišné druhy a životní prostředí).

NS: Dlouho se přimlouvám za to, aby byla zelená kriminologie vnímána jako senzibilizační perspektiva, tj. aby vedla lidi k širšímu a citlivějšímu přemýšlení o životním prostředí a věcech, které ho ohrožují. Váš příklad mi připomněl studii Pamelý Davies z Northumbrijské univerzity, v níž zkoumala podobný problém v severovýchodní Anglii (Davies, Pons-Hernández & Wyatt, 2019). Místní továrna hliníku porušovala pravidla pro emise znečišťujících látek, ale její uvedení do souladu s normami EU bylo příliš nákladné. Továrna byla proto uzavřena, čímž mnoho místních přišlo o práci a poškodilo to místní ekonomiku. Jednalo se o případ lidské spravedlnosti versus environmentální spravedlnosti, kde je třeba zvážit věci z hlediska hierarchie viktimizace.

Myslím si, že jde o to, jakým způsobem konstruujeme pojem obětí. Na jedné straně je třeba být citlivý k viktimizaci v globálním měřítku. Lidé si prostě neuvědomují, jak moc se zhoršuje stav jejich ovzduší, vody a potravin. Na druhou stranu je třeba myslet lokálně a realisticky uvažovat o tom, zda je možné získat podporu pro uzavření továrny zaměstnávající mnoho lidí. A přece, pokud například rtuť unikne do řeky, dostane se i do potravinového řetězce a bude mít kumulativní dopad na veřejné zdraví, což povede k úmrtí nebo vážnému poškození zdraví po celé generace. Tím chci říct, že v takových případech máte na výběr: buď něco uděláme hned, anebo tím vytvoříme podmínky pro vznik dlouhotrvající katastrofy.

VW&PK: Ani ve svých konferenčních příspěvcích jste se nevěnovali tématům, která by člověka zrovna naplnila nadějí na šťastnou budoucnost. A nejen vy vyjadřujete obavy ze státní kriminalizace environmentálního hnutí či hnutí za klimatickou spravedlnost, z nečinnosti vlád s ohledem na závazky v kontextu klimatických

změn či z odporu vůči jakékoli zelené politice nebo z přebírání této agendy krajní pravici, nezřídka podporované korporátními zájmy. Jaká by za těchto okolností měla být veřejná role kriminologů a kriminoložek?

ADR: Úloha kriminologů a kriminoložek je důležitá, zejména v situaci probíhající „konvergence krizí“, jak to teď nedávno popsal Nigel se svými kolegy (Lam et al., 2023). Kritické analýzy jsou nejen potřebné, ale jsou nezbytné k odhalování excesivního využívání moci a kriminalizace. Jsou potřebné mimo jiné také k odhalování způsobených škod na životním prostředí a k (dalšímu) zviditelnění požadavků environmentálních hnutí bojujících za ekologickou spravedlnost, která jsou často vystavena velmi intenzivnímu policejnímu dohledu a kriminalizaci. Tyto cíle můžeme sledovat nejen prostřednictvím výuky a aktivit zaměřených na šíření informací mezi veřejností, ale samozřejmě také skrz (častější) vystupování v médiích.

NS: Souhlasím s Annou a navázal bych na její argumenty úvahou o tom, co bylo kdysi definováno jako „veřejná kriminologie“. Debata o její definici se ubírala vícero směry, ale já jsem jí vždy rozuměl jako něčemu více než pouhému zapojení se do tvorby „veřejných politik“, jak si to někteří zřejmě vykládali. Z mého pohledu by mělo jít spíše o hledání způsobů, jak do veřejné sféry přenést kriminologické myšlení na způsob, co Vincenzo Ruggiero (2012, s. 15) nazval „sociální kritikou“.

Eamonn Carrabine, Maggy Lee a já jsme o tom psali velmi záhy po vzniku diskusí o „veřejné sociologii“ (Carrabine et al., 2000) a o dvacet let později jsme se k aktuální diskusi vrátili (Carrabine et al., 2020). Tvrdili jsme, že kriminologie – ať už zaměřená dovnitř, nebo ven – je nadále stížena „amnésií a opomenutími“, opakováním těch samých letitých otázek a používáním stejných letitých metod. Když Michael Burawoy (2005) poprvé hovořil o „veřejné sociologii“, jedním z jeho klíčových argumentů bylo, že sociologie nezvládla kriticky uchopit stěžejní veřejná témata a současné výzvy. A stále platí, že přes veškerý pokrok, kterého od té doby sociologie a kriminologie dosáhly, nebyly schopny překonat své epistemologické a geografické hranice. Proto je tolik potřebná například „jižanská“ perspektiva nebo přeorientování pozornosti mimo svět globálního Severu. Je však s podivem, jak dlouho to trvalo, než

byla tato pozice uznána za nezbytnou. Problematizování různých do sebe uzavřených sfér myšlení je produktivní stejně jako vzrušující. Vezměte si výzkum ekofašismu nebo pravicového využívání argumentů, v jejichž rámci dochází ke spojování environmentálních problémů s migrací a slabou hraniční kontrolou. Toto je problém veskrze lokální i globální, interdisciplinární, politický a veřejný!

Rozhovor vedli Václav Walach a Petr Kupka z katedry sociální práce Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity.

Literatura

- Alonso, A., & South, N. (2024). Incorporating a One Health approach into the study of environmental crimes and harms: Towards a 'One Health green criminology'. *The British Journal of Criminology*, online first. <https://doi.org/10.1093/bjc/zaae047>
- Beirne, P. (1999). For a nonspeciesist criminology: Animal abuse as an object of study. *Criminology*, 37(1), 117–148.
- Beirne, P. (2014). Theriocide: Naming animal killing. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 3(2), 49–66.
- Beirne, P. (2021). Wildlife trade and COVID-19: Towards a criminology of anthropogenic pathogen spillover. *The British Journal of Criminology*, 61(3), 607–626.
- Beirne, P. (2022). COVID-19 as an anthroponosis: Toward a nonspeciesist criminology of human-to-animal pathogen transmission. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 11(3), 139–152.
- Beirne, P., & South, N. (Eds.). (2007). *Issues in Green Criminology: Confronting Harms Against Environment, Humanity and Other Animals*. Cullompton: Willan.
- Brisman, A., & South, N. (2020). Toward a green cultural criminology of the South. In: A. Brisman, N. South (Eds.), *Routledge International Handbook of Green Criminology* (pp. 624–637). Second edition. Abingdon: Routledge.

- Brisman, A., & South, N. (2015a). 'Life-stage dissolution', infantilization and antisocial consumption: Implications for de-responsibilization, denial and environmental harm. *Young*, 23(3), 209–221.
- Brisman, A., & South, N. (2015b). New "Folk Devils," denials and climate change: Applying the work of Stanley Cohen to green criminology and environmental harm. *Critical Criminology*, 23(4), 449–460.
- Burawoy, M. (2005). For public sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4–28.
- Carrabine, E., Lee, M., & South, N. (2000). Social wrongs and human rights in late-modern Britain: Social exclusion, crime control and prospects for a 'public criminology'. *Social Justice*, 27(2), 193–211.
- Carrabine, E., Lee, M., & South, N. (2020). Re-thinking public criminology: Politics, paradoxes and challenges. In: K. Henne, R. Shah (Eds.), *The Routledge International Handbook of Public Criminologies* (pp. 21–33). Abingdon: Routledge.
- Carrington, D. (2011). Test trial convicts fossil fuel bosses of 'ecocide'. *The Guardian*, 5. 10. 2011. Dostupné na adrese: <https://www.theguardian.com/environment/damian-carrington-blog/2011/sep/29/ecocide-oil-criminal-court>.
- Cohen, S. (1985). *Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification*. Cambridge: Polity Press.
- Cohen, S. (2001). *States of Denial: Knowing about Atrocities and Suffering*. Cambridge: Polity Press.
- Davies, P., Pons-Hernandez, M., & Wyatt, T. (2019). Economy versus environment: How corporate actors harm both. *Critical Criminology*, 27(1), 85–99.
- Di Ronco, A. (2023). *Policing Environmental Protest: Power and Resistance in Pandemic Times*. Bristol: Bristol University Press.
- Di Ronco, A. (forthcoming). Human control and 'management' of nonhuman animals: New research directions for green criminology. *Crime, Media, Culture*, accepted for publishing.

- Di Ronco, A., & Allen-Robertson, J. (2021). Representations of environmental protest on the ground and in the cloud: The NOTAP protests in activist practice and social visual media. *Crime, Media, Culture*, 17(3), 375–399.
- Di Ronco, A., Allen-Robertson, J., & South, N. (2019). Representing environmental harm and resistance on Twitter: The case of the TAP pipeline in Italy. *Crime, Media, Culture*, 15(1), 143–168.
- Di Ronco, A., & Cavalcanti, R.P. (2024). Tightening the grip of control: Eco-justice activists' experiences of repression during the pandemic. In: A. Di Ronco, R. Selmini (Eds.). *Criminalisation of Dissent in Times of Crisis*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Di Ronco, A., & South, N. (forthcoming). Environmental harms, ecocidal trends and restorative responses: Some interdisciplinary directions. In: R. Perera, T. Fajardo (Eds.), *A Research Agenda for Environmental Crime and Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- ESC (European Society of Criminology) (n.d.). Working groups. Dostupné na adrese: <https://esc-eurocrim.org/v2/wg/>.
- Goyes, D. R., & South, N. (2017). Green criminology before 'green criminology': Amnesia and absences. *Critical Criminology*, 25(2), 165–181.
- Goyes, D. R., South, N., Sollund, R., & de Carvalho, S. (2021). Editors' Introduction to the special issue "Southern criminologies: methods, theories and Indigenous issues". *Critical Criminology*, 29(3), 423–429.
- Klézl, T., & Plíhal, J. (2023). Nad Čáslaví ční smradlavá hora odpadků. Ať je ještě větší, chce starosta a lidé zuří. *Aktuálně.cz*, 24. 11. 2023. Dostupné na adrese: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/caslav-skladka-reportaz/r~1e2ba74e83a211eeb1f50cc47ab5f122/>.
- Knapová, A. (2024). Toxická halda v Ostravě prohořívá ke skládce nebezpečného odpadu. Stát jenom přihlíží. *Novinky.cz*, 26. 4. 2024. Dostupné na adrese: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-toxicka-halda-v-ostrove-prohoriva-ke-skladce-nebezpecneho-odpadu-stat-jenom-prihlizi-40469559>.

- Kuletz, V. L. (1998). *The Tainted Desert: Environmental and Social Ruin in the American West*. New York: Routledge.
- Lam, A., South, N., & Brisman, A. (2023). A convergence of crises: COVID-19, climate change and bunkerization. *Crime, Media, Culture*, 19(3), 327–344.
- Lynch, M. J., & Long, M. A. (2022). Green criminology: Capitalism, green crime and justice, and environmental destruction. *Annual Review of Criminology*, 5, 255–276.
- McClanahan, B., & South, N. (2020). “All knowledge begins with the senses”: Towards a sensory criminology. *The British Journal of Criminology*, 60(1), 3–23.
- Mills, C. W. (2002). *Sociologická imaginace*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Pali, B., Forsyth, M., & Tepper, F. (Eds.). (2022). *The Palgrave Handbook of Environmental Restorative Justice*. London: Palgrave Macmillan.
- Patočka, J. (2023). Soud k otravě Bečvy: řeku prý otrávil Energoaqua, ale byl to jen přestupek. *Deník Referendum*, 23. 10. 2023. Dostupné na adrese: <https://denikreferendum.cz/clanek/35738-soud-k-otrave-becvy-reku-pry-otravila-energoaqua-ale-byl-to-jen-prestupek>.
- Peršak, N., & Di Ronco, A. (Eds.). (2021). *Harm and Disorder in the Urban Space: Social Control, Sense and Sensibility*. London: Routledge.
- Peršak, N., & Di Ronco, A. (2024). Security governance, harms and resistance: Recalibrating security and redefining incivility through legitimacy concerns. *Criminology & Criminal Justice*, online first. <https://doi.org/10.1177/174889582412544>.
- Pons-Hernández, M. (2022). Power(ful) connections: Exploring the revolving doors phenomenon as a form of state-corporate crime. *Critical Criminology*, 30(2), 305–320.
- Ruggiero, V. (2012). How Public is *Public Criminology*?. *Crime, Media, Culture*, 8(2), 151–160.
- Sollund, R. (2021). Green criminology: Its foundation in critical criminology and the way forward. *The Howard Journal of Crime and Justice*, 60(3), 304–322.

- South, N. (2007). The “corporate colonisation of nature”: Bio-prospecting, bio-piracy and the development of green criminology. In: P. Beirne, N. South (Eds.), *Issues in Green Criminology: Confronting Harms Against Environments, Humanity and Other Animals* (pp. 230–247.) Devon: Willan Publishing.
- South, N. (2017). Monstrous nature: A meeting of gothic, green and cultural criminologies. In: M. Brown, E. Carrabine (Eds.), *Routledge International Handbook of Visual Criminology* (pp. 553–566). Abingdon: Routledge.
- South, N., & Beirne, P. (1998). Editors’ introduction. *Theoretical Criminology*, 2(2), 147–148.
- South, N., & Brisman, A. (2013). Critical green criminology, environmental rights and crimes of exploitation. In: S. Winlow, R. Atkinson (Eds.), *New Directions in Crime and Deviancy* (pp. 99–110). Abingdon: Routledge.
- University of Essex. (2012). Ecocide hearing to be staged at Essex. Dostupné na adrese: https://www1.essex.ac.uk/news/event.aspx?e_id=4036.
- Walters, R. (2025). Green criminologies. In: P. Carlen, L. Franca (Eds.). *Alternative Criminologies*. Second Edition. London: Routledge.
- White, R. (2009). Researching transnational environmental harm: Toward an ecological criminology. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 33(2), 229–248.
- White, R. (2018). *Climate Change Criminology*. Bristol: Bristol University Press.
- Williams, C. (1996a). Environmental victimization and violence. *Aggression and Violent Behavior*, 1(3), 191–204.
- Williams, C. (1996b). Environmental victims: An introduction. *Social Justice*, 23(4 (66), 1–6.
- Williams, C. (1996c). The environmental causes of intellectual injury—a victim perspective. *International Review of Victimology*, 4(3), 195–219.
- Williams, C. (1997). Environmental victims: Arguing the costs. *Environmental Values*, 6(1), 3–30.

Young, J., & Matthews, R. (1992). Questioning left realism. In: R. Matthews, J. Young (Eds.), *Issues in Realist Criminology* (pp. 1-18). London: Sage Publications.